

Зацікавленість учасників гуртка обумовлювалась здебільшого розумінням актуальності й важливості проблем і задач, які вони вирішували, а також бажанням поділитись своєю інформацією з іншими.

СИМВОЛІКА КОЛЬОРУ В «СЛОВІ О ПОЛКУ ІГОРЕВІМ» ТА ЇЇ ДОХРИСТИЯНСЬКЕ ПІДГРУНТЯ

Козлова І. М., учитель Конопотської ЗОШ I – III ступенів № 9

У «Слові» можна нарахувати не один десяток мотивів, спільних для цієї літературної пам'ятки й різних жанрів фольклору. Певно, існуванням у час написання «Слова» цілісної художньої та світоглядної системи, створеної ще за дохристиянських часів, можна пояснити й те, що більшість тропів «Слова» спираються на народну поезію. Безумовно цікавим є те, як автор користується символізацією світла й кольору: усе добре у нього забарвлене у світлі тони й осяяне світлом, усе зле й погибельне пов'язане з темним кольором і занурене в п'ятьму.

Автор «Слова о полку Ігоревім» був глибоко традиційним, коли з поняттям «світло» пов'язував красу й радість, а з поняттям «п'ятьма» - горе, печаль і нещастя. Торжество світла над темрявою, радості над горем виражене в заключній частині поеми, що розповідає про повернення Ігоря на батьківщину

Світло, світлий - найулюбленіші епітети в «Слові». До них поет звертається кожного разу, коли потрібно висловити найвищий ступінь краси або моральної довершеності, братське почуття вдячності або захвату. «Один брат, один светъ светлыи ты, Игорю»^(1,98) - каже буйтур Всеволод своєму братові. «Светлое, тресветлое солнце!»^(1,124), - так звертається до небесного світила Ярославна.

Боротьба світла і мороку в «Слові» виражена в дивовижному за художньою силою, хоч і не в усьому ясному для дослідників описі зміни дня і ночі напередодні першого вдалого для русичів бою: «Дльго ночь мръкнет. Заря светъ запала. Мъгла поля покрыла. Щекот славій успе; говор галичь убудися»^(1, 102). Очевидно, що перед нами - динамічна картина протиборства світла і темряви, дня і ночі. Символічне протиставлення світла і темряви проходить через багато творів давньоруської літератури, знайоме воно й усній народній творчості. Коріння його - в народних язичницьких уявленнях, у культурі

світла і сонця, в поклонінні вогню, добре знайомому багатьом народам, у тому числі і слов'янам.

Наші предки досить широко використовували символіку кольору, особливо білого і чорного кольору. Колір по-своєму забарвлював і предмети, і явища, і людей, і назви місцевостей, оскільки з білим асоціювалось щось світле, незамутнене, вільне, прекрасне, а з чорним виникали асоціації зворотнього порядку.

«Стародавні руси,- читаємо в одному дослідженні,- у географічному та етнографічному відношенні, звичайно називали первісне б і л и м , а змінне, похідне – ч о р н и м ; першим також вільне, другим рабське»². Професор Казанського університету минулого сторіччя Володимир Булигін свідчить, що не тільки стародавні руси, але й інші східні народи « за незвичайною схильністю до вживання фігурної мови, позначали свободу людини або щасливий її стан білим кольором», у той час як чорний колір «виявляє підданість, рабство, також і щось сумне»³. Таким чином, із білим кольором у давнину пов'язувались не тільки радість, краса, але і воля, свобода, незалежність. Не випадковим, отже, слід вважати те, що Ігор у «Слові», втікаючи з полону, перетворився саме на білого гоголя, хоч натуралісти твердять, що таке забарвлення невластиве диким качкам.

Чорний колір у «Слові» пов'язаний зі зловісними силами, зі злобою і печаллю. Половці - це і чорні хмари, і чорні ворони. У тяжкому сні Святослава покривають чорним покривалом; земля називається чорною тоді, коли вона кістками засіяна і кров'ю полита. Своєрідні епітети створюють похмурий колорит другої, фатальної битви. Тут згадуються «чръный ворон», «Гзакъ бежить серым влькомь», «крававыя зори», «чръная тучя», «синии мльнии», «чръна земля», «крававе вино», «невеселая година». Як бачимо, переважає чорний колір.

Близько до чорного в окремих означеннях стоїть і синій колір. У деяких випадках це просте і звичне означення: сине море, синій Дон. В інших випадках епітетом «синій» позначаються таємничі явища - синя мла, а в інших епітет «синій» мають зловісні ознаки: в синім вині, з трудом змішаним, в синіх блискавках з чорної хмари мимоволі відчувається тривога, печаль і горе, що насуваються. Зауважимо принагідно, що у деяких східних народів традиційно синій колір вважається кольором трауру.

Цікавим видається проаналізувати символіку золотого кольору в «Слові». Епітет «злать» не тільки сприяє відтворенню багатого княжого побуту, а й надає авторському стилю піднесеного, урочистого звучання, посилює у читачів відчуття авторитетності руських князів та

їх вчинків. На початку походу «вступи Игорь князь въ златъ стремь»^(1,100). Всеволод у бою посвічує «златымъ» шоломом. Його батьківський стіл у Чернігові також золотий. Потрапивши у полон, «Игорь князь выседе изъ седла злата въ седло кощиево»^(1,113). Терем у князя Святослава золотоверхий. Його слово також золоте. Якщо у Всеволода шолом золотий, то Рюрик і Давид «злачеными шеломы по крови плаваша»^(1,116); зате Ярослав Осмомисл високо сидить «на своемъ златокованнемъ столе»^(1,116). Відомий дослідник «Слова о полку Ігоревім» С.П.Пінчук тонко підмітив, що «використання епітета з коренем «златъ» в автора диференційоване: чим багатший, значиміший князь, тим більше біля нього золота. Не позолочений, а викуваний весь із щирого золота престол Ярослава Осмомисла має бути особливим свідченням його багатства і могутності. Київський «златъ» престол був, очевидно, бідніший від галицького. Про нього автор не говорить, що він золотокований»⁴.

Але помилкою було б вважати, що «золотий» вживається в «Слові» лише в переносному, метафоричному значенні на ознаку багатства, княжої гідності, вагомості. Разом з тим поема зберігає і його колористичне значення: золото додає оповіді світла, блиску, створює виразні зорові образи, так само як мудру старечу сивину князя Святослава автор пошановує епітетом «сребрена», засвідчуючи гідність князя, а срібні береги річки Дінця здаються такими від місячного сяйва.

Виразні кольорові картини створює вживання епітета «чрьлен» - червоний: «чрьлени щиты», «чрьлен стягъ, бела хорюговъ, чрьлена чолка, сребрено стружие - храброму Святъславличю!»; там же, де треба передати відчуття тривоги, небезпеки, автор вживає інше позначення червоного кольору - «кровавый»: «кроваве вино», «кровавыя зори».

Окремо слід сказати про вживання епітета «красный» - красивий. Саме слово красний, краса первісно означало світлий, яскравий, блискучий, вогненний і було спорідненим до слова «кресь» - вогонь. «Слово к р а с а первісно означало світло («красне сонце») і вже потім отримало те естетичне значення, яке ми тепер з ним поєднуємо, тому що для первісного народу не було в природі нічого прекраснішого за денне світило»⁵.

Ф.І.Буслаєв, дослідивши слово «крес», прийшов до висновку, що воно походить від санскритського кореня «kr-»; що означає бити, вражати і пов'язаний з найтвердішим каменем, здатним висікати іскри, вогонь. Звідси *крес, кресало, кресати* - висікати вогонь. До подібних висновків приходив і А.Гільфердинг; він вважав, що «корінь «кріс-

крес-» означає світло, вогонь і т.п. (напр., сербськ. *креситисе* - сяяти, рос. обл. *кресати* - висікати вогонь (дієслово, відоме багатьом слов'янським народам), *кресево* - огниво, і навіть *кресити*, *воскресити* розвивалося, очевидно, з образу вогню, що народжується на кремені»).

Співставивши слово *крес* з Хорсом, найменням сонячного бога, Гільфердінг висловив припущення, що форма *крес* давніша. Вважають також, що слово *хороший* є присвійним від *хорс*, *сонце*⁶.

Відзначивши зв'язок слів *хороший* і *Хорс*, О.О.Потебня писав: «Красный, красивый тоже сродни с солнечным светом в слове крес, солнцеворот, кресник, купало, солнечный праздник в Ярославской губернии, красить, светить... и с земным огнем в слове кресать, рубить огонь».

Таким чином, первісне уявлення слов'ян та інших народів про красу було пов'язане з вогнем, зі світлом. Вогонь як джерело тепла, світла і самого життя протиставляється у свідомості людей холоду і темноті - всьому тому, що віднімає радість життя, вселяє в душу страх, погрожує загибеллю⁷. Очевидно, в уявленні автора «Слова о полку Ігоревім» зв'язок слова «красный» з вогнем і світлом був ще досить стійким. Це один із найулюбленіших епітетів автора - він зустрічається в «Слові» 16 разів.

В останній частині «Слова» - описі втечі Ігоря - розширюється ліричний струмінь, барви стають більш м'якими, спокійними: Донець слав Ігорю «зелену траву на своих серебряныхъ брезехъ», одягав «его теплыми мѣглами под сению зелену древу»^(1,128). Можна вести мову про символіку життя, зростання, розвитку, властиву зеленому кольору, про шляхетність кольору срібного, сріблястого.

1. Тут і далі цитати за виданням: Слово о полку Игореве та його поетичні переклади і переспіви // Вид. і передмова Л.Махновця.- К.:Наукова думка,1967.- С.96-134.
2. Даркевич В. И. Музыканты в искусстве Руси и вещей Боян.- В кн. «Слово о полку Игореве и его время».- М.: Наука,1985. - С331.
3. Кузьмичев И. К. Лада (Эстетика Киевской Руси). - М.: Молодая гвардия, 1990. - С. 115 – 116.
4. Там же, с. 116.
5. Пінчук С. П. Слово о полку Ігоревім: Посібник для вчителя. - К.: Рад. шк., 1990. - С. 103-104.
6. Кузьмичев И. К. Лада (Эстетика Киевской Руси). - М.: Молодая гвардия,1990.- С.111-112.